

А.І.КАЙГАРОДАЎ – АДЗІН З ЗАЧЫНАЛЬНІКАЎ ГІДРАМЕТЭАРАЛАГІЧНАГА АБСЛУГОЎАННЯ НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ БССР

Овчинникова Р.И.

Аляксей Іванавіч Кайгародаў – вядомы савецкі вучоны, фізік, геофізік і кліматалаг, рэктар Горацкага сельскагаспадарчага Інстытута, адзін са стваральнікаў беларускай савецкай гідраметэаралагічнай службы, арганізатар будаўніцтва і першы кіраўнік Беларускай навукова-даследчай геофізічнай абсерваторыі.

Нарадзіўся ў 1881 годзе ў Ноўгарадзе ў сям’і прафесійнага ваеннага інжынера Івана Нікіфаравіча Кайгародава. Дзед Аляксея – Нікіфар Іванавіч Кайгародаў доўгі час служыў у Полацкім кадэцкім корпусе, адкуль пачалася дарога ў метэаралогію яшчэ аднаго знакамітага Кайгародава – Дзімітрыя Нікіфаравіча, вядомага расійскага натураліста, метэаролага і фенолага, роднага дзядзькі Аляксея.

Аляксей атрымаў класічную адукацыю ў Гродзенскай мужчынскай гімназіі, пасля сканчэння якой паступіў на фізічны факультэт Пецябургскага ўніверсітэта. Магчыма, навуковае захапленне дзядзькі Дзімітрыя Кайгародава найбольш паўплывала на выбар прафесіі маладога хлопца. У 1914 годзе ён паступіў на працу вылічальнікам у Галоўную Фізічную абсерваторыю. Тут Аляксею Кайгародаву давялося працаваць пад кіраўніцтвам славутых вучоных, дырэктароў абсерваторыі – князя Барыса Барысавіча Галіцына і адмірала Аляксея Мікалаевіча Крылова. Аляксей застаў у абсерваторыі вядомых расійскіх вучоных метэаролагаў таго часу – Б.І.Срэзнецкага, Э.В.Штэллінга, А.М.Шэнрока, І.Б.Шпіндлера. Тут яшчэ лунаў дух іх папярэднікаў – М.А.Рыкачова і У.П.Кеппена. З апошнім Аляксей Кайгародаў пазнаёміўся пазней і лічыў сябе вучнем гэтага вядомага нямецкага кліматалага.

Пачаўшаяся неўзабаве Першая Сусветная вайна прывяла Аляксея непасрэдна ад тэорыі навукі да справы яе практычнага прымянення. Спецыялістаў ГФО прыцягнулі да абслугоўвання дзеючай арміі. Было створана Галоўнае ваенна-метэаралагічнае ўпраўленне, якое непасрэдна падпарадкавалася ваеннаму камандаванню. Аляксей Кайгародаў прымаў непасрэдны ўдзел у падрыхтоўцы кліматычных характарыстык месяцаў года па раёнах Заходняга і Паўднёва-Заходняга франтоў. Для гэтага былі выкарыстаны многагадовыя дадзеныя беларускіх метэастанцый. Акрамя гэтага, маладому спецыялісту была даручана распрацоўка метадыкі правядзення палявых назіранняў за напрамкам і хуткасцю ветру ў прыземным слаі, што было важна для абароны войск ад газавых атак. Давялося служыць Кайгародаву і на фронце. Ён быў прызначаны загадчыкам Ваенна-Метэаралагічнага аддзела Шостай арміі ў Бесарабіі.

Пасля рэвалюцыі гідраметслужба Расіі была перададзена ў падпарадкаванне Наркамата Адукацыі. Удзельнічаючы ў якасці прадстаўніка гэтага наркамата Аляксей Іванавіч Кайгародаў на з’ездзе фізікаў Расіі ў 1919 годзе выказаў думку, што поспехі новага савецкага ладу і павышэнне вытворчасці працы залежыць ад развіцця фізічных навук, у тым ліку метэаралогіі.

Гэты тэзіс прыйшлося ўвасабляць маладому вучонаму непасрэдна ў сваёй практычнай працы ў Горацкім сельскагаспадарчым інстытуце, куды ён быў запрошаны на працу ў тым жа 1919 годзе. У Горках А.І.Кайгародава прызначаюць загадчыкам кафедры метэаралогіі і кліматалогіі, затым вылучаюць на пасады дэкана рабфака і рэктара інстытута. Вучоны аднаўляе нармальную працу мясцовай метэаралагічнай станцыі, моцна пашкоджанай у часы рэвалюцыі і войн. Дадзеныя Горацкай станцыі вучоны выкарыстоўвае для напісання абагульняючых прац: “Практычная метэаралогія”, “Тэмпературны рэжым Горацкага раёну”, “Кліматычны нарыс Смаленскай губерні”, “Ападкі, снежавы і лёдавы наскі Заходняй вобласці”, “Кліматычны атлас БССР”.

Дзейнасць Кайгародава была скіравана не толькі чыста на вузкую навуковую дзейнасць у галіне метэаралогіі і кліматалогіі, але і на задавальненне практычных патрэб маладой савецкай гаспадаркі. Хаця яго ў пачатку 30-х крытыкаваў за непаразуменне патрэб сацыялістычнай гаспадаркі першы дэрэктар Беларускага Гідраметэаралагічнага інстытута Павел Мікалаевіч Адамаў. Але, думаецца, што гэта ён рабіў наўмысна, каб апраўдаць свой аўтарытэт. Доўга таму ў Беларусі Адамаў не затрымаўся, таму што тут была свая моцная школа метэаролагаў, сярод якіх былі прафесары М.П.Мышкін, У.І.Макарэўскі, М.М.Каўцэвіч і іншыя.

Займаючыся адначасова навуковай дзейнасцю і такой важнай справай, як арганізацыя Беларускай геофізічнай службы і ў яе аснове Беларускай навукова-даследчай абсерваторыі, Кайгародаў лепш іншых разумеў важнасць, якую прыдавалі кіраўнікі БССР новай геофізічнай службе. Па заданню дзяржаўных органаў БССР А.І.Кайгародаў распрацоўвае і піша такія важныя для народнай гаспадаркі працы як “Метэаралогія і павышэнне ўраджайнасці”, “Ветравыя рэсурсы

БССР” (1931), “Гідракліматычная роля лесу і яе значэнне ў прыродных і гаспадарчых умовах БССР” (1931), “Вытворчыя сілы клімату БССР” (1932), “Нармальныя тэрміны размеркавання сельскагаспадарчых палявых работ у БССР з кліматычнага пункту гледжання” (1932), “Кароткі нарыс сельскагаспадарчых умоў БССР” (1932). На працягу некалькіх год вучоны сістэматызуе вялікі матэрыял па кліматаграфіі Беларусі і сумежных краін, выдае яго ў двух тамах (1932, 1934), рыхтуе метадычныя працы па вывучэнню фізічных асноў аэралогіі, актынаметрыі, электраправоднасці і вільготнасці глебы, сярэдніх шырынных тэмператур, астранамічных асноў вылічэння часу. Яго працы былі ўнікальнымі для гэтых гадоў і намнога апырэджвалі навуковыя дасягненні кліматалогіі СССР.

Аляксеем Іванавічам Кайгародавым была праведзена вялікая праца па рэарганізацыі сеткі дзеючых і стварэнню новых метэастанцый у БССР. Але галоўным дасягненнем дзейнасці Кайгародава стала ўвядзенне ў строй з 1 студзеня 1936 года Беларускай навукова-даследчай абсерваторыі. З пачаткам яе дзейнасці разам з выкананнем планавых рэгулярных метэаралагічных назіранняў сталі праводзіцца вывучэнне сонечнай радыяцыі, атмасфернай электрычнасці, вышынных слаёў атмасферы і рад іншых спецыяльных даследаванняў. Супрацоўнікамі аддзела актынаметрыі беларускімі фізікамі В.К.Анісімавым і Л.В.Гульніцкім выпрабаваліся новыя тэхнічныя піранометры, піргеліометр Ангстрёма, актынаметр Міхельсона, кандэнсцыйны інтэгратар сонечнай радыяцыі, актынограф сонечнай радыяцыі, электра-фатометр Дарыю. У 1934 годзе Л.В.Гульніцкі правёў даследаванне адбівальнай і прапускання здольнасці розных будаўнічых матэрыялаў. Ён таксама вывучаў умовы асвятлення шкляных дахаў прамысловых будынкаў. У 1936 годзе В.К.Анісімавым была арганізавана экспедыцыя ў Крым для вывучэння напружанасці ўльтрафіялетавай радыяцыі сонца на розных вышынях над узроўнем мора. Супрацоўнікам аддзела метэаралогіі Е.Н.Успенскім праводзіліся палявыя назіранні прыземнага слою паветра над ворывам з мэтай распрацоўкі метадаў прагноза начных замаразкаў. М.А.Кучынскі займаўся вывучэннем мікракліматых умоў зімуючых сельгаскультур (тэмпературнага рэжыму, вільготнасці, газаабмену ў тоўшчы ворыва і снегавага покрыву). Актыўна працаваў аддзел атмасфернай электрычнасці і геамагнетызму, у якім былі ўстаноўлены самапісцы-электрографы Бендорфа. У аддзеле зандавання атмасферы працавалі высокапрафесіянальныя спецыялісты - М.І.Касцюкевіч, С.Я.Пахневіч, Д.Д.Каралёў, І.М.Бушаў. З сярэдзіны 1935 года пачаліся даследаванні вышынных слаёў атмасферы з дапамогай радыёзондаў. У 1936 годзе Н.І.Касцюкевіч і Д.Д.Каралёў на аснове дзесяцігадовых назіранняў склалі аэралагічны характарыстыкі трапасферы над Мінскам, што было важна для абслугоўвання патрэб авіяцыі.

Навуковая дзейнасць абсерваторыі гэтага перыяду была цесна звязана з патрэбамі народнай гаспадаркі БССР. Таму вынікі навуковых прац былі накіраваны на іх практычнае прымяненне ў абслугоўванні органаў кіравання і розных арганізацый рэспублікі. З мэтай задавальнення патрэб індустрыяльнага развіцця сельскай гаспадаркі ў першым паўгоддзі 1938 года быў створаны аддзел аграметэаралогіі пад кіраўніцтвам С.Б.Орман.

На вялікі жаль, пасля працяглай хваробы Аляксея Іванавіча Кайгародава ў 1938 годзе звольнілі з працы і назаўсёды разлучылі яго з Беларускай абсерваторыяй, у стварэнне якой ён уклаў столькі фізічных і маральных сіл. Але арганізаваная ім беларуская гідраметэаралагічная служба працягвала развівацца і ўдасканальвацца.

Пасля далучэння тэрыторыі Заходняй Беларусі ў БССР к пачатку 1940 года ў БССР дзейнічалі: Геафізічная абсерваторыя з метэастанцыяй I разраду ў сваім складзе; 60 метэастанцый II разраду і 90 метэастанцый III разраду. Абсерваторыя і метэаралагічныя станцыі ўпраўлення гідраметслужбы праводзілі рэгулярнае абслугоўванне запытанняў Урада БССР, камандавання Чырвонай Арміі і народнагаспадарчых органаў (наркаматаў, аэрапартоў, чыгуначных станцый, параходстваў, планерных і аэрастатных станцый, будаўнічых, прамысловых і аўта транспартных арганізацый, торфаздабычы, лясных і вопытных станцый, калгасаў і саўгасаў, МТС і іншых).